

Pengebehov og Pengeforsyning.

Af

Dr. William Scharling.

Dr. Franz Kral: Geldwert und Preisbewegung im Deutschen Reiche 1871—1884. Mit einer Einleitung über die Methode der statistischen Erhebung von Geldmenge und Geldbedarf. Von Dr. F. X. von Neumann-Spallart. Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1887.

I dette Tidsskrifts 3dje Hefte for indeværende Aar S. 291 o. flg. er der under en Anmeldelse af den Samling »Staatswissenschaftliche Studien«, hvortil ovennævnte lille Skrift hører, givet et kort Resumé af dets Hovedresultater. Naar jeg her kommer tilbage dertil, er det ikke saa meget for at henlede Opmærksomheden paa det i flere Retninger gode og interessante statistiske Materiale, som foreligger samlet i dette Skrift — hvad man ogsaa kunde vente af et under Dr. Neumann-Spallarts Auspicer udgivet statistisk Arbejde —, som for at paapege de betydelige Fejl og Skævheder, hvoraf de økonomiske Betragtninger lide og som bevirke, at det af Forf. opstillede Hovedresultat maa betragtes som væsentlig forfejlet og urigtigt. I og for sig kunde det maaske for saa vidt synes overflødigt her at komme tilbage til dette Skrift, som det vel næppe vil faa ret

mange Læsere her i Landet, overfor hvilke der kunde være Opfordring til at advare mod at lade sig bestikke af den af statistiske Data baarne Redegørelse, der tilmed støttes af Neumann-Spallarts ansete Navn. Men den hele brugte Argumentation er ret typisk for en Opfattelse af den nærværende økonomiske Krise, som ogsaa her i Landet har Tilhængere, og en Paavisning af dens Skævheder turde derfor ikke være uden Betydning ogsaa hertilands.

Det Hovedresultat, hvortil Forf. kommer — man fristes til at sige: som han har stillet sig til Opgave at føre Bevis for —, er dette, at »Pengebehovet i det tyske Rige . . . er i hele Tidsrummet siden Guldfodens Indførelse blevet tilfredsstillet af den forhaandenværende Guldsmængde«, og at altsaa al Tale om, at Mangel paa Guld har været en medvirkende Faktor — for ikke at sige den væsentligste Grund — til det stedfundne Prisfald og den hele derved forårsagede økonomiske Krise, er ugrundet. Forf. synes ganske vist at have haft en ærlig Bestræbelse for at fremlægge de statistiske Data saa upartisk og objektivt som muligt; men desuagtet lader det sig næppe bestride, at disse Data ere blevne grupperede og benyttede paa en saadan Maade, at det kun kan forklares enten af en mangelfuld Opfattelse af almindelige — og det kan gerne tilføjes: almindelig anerkendte — økonomiske Principer eller af, at han ubevidst har ladet sig paavirke af sin paa Forhaand hafte Overbevisning. Mulig have begge Omstændigheder samvirket.

Til Begrundelse af denne Paastand skal jeg strax anføre to Exempler paa, at Forf. dels afviger fra, dels udtaler det helt Modsatte af almindelig anerkendte

økonomiske Sætninger. Det tør for det Første siges at være almindelig anerkendt, at man til »Penge« maa henregne ikke blot egentlige Mønter, men ogsaa uindløselige Papirspenge (Statssedler) og udækkede Banksedler, og at det er disse tre Omløbsmidler, som maa tages i Betragtning, naar man vil angive »Pengemængden« i et Land. Desuagtet opfører Forf. i det Afsnit, der omhandler Pengemængden i det tyske Rige, baade »Reichskassenscheine« og udækkede Banksedler ikke under »Pengeforraadet«, men under »Kreditomsætningen«. Den reelle Betydning heraf skal senere blive nærmere paavist; her maa det være tilstrækkeligt at minde om, at en saadan Sammenstilling af Stats- og Banksedler med Kreditmidler som Vexler, Checks og Giroomsætning allerede af den Grund er højst misvisende, at hine benyttes af det hele store Publikum og det tildels endog i nok saa høj Grad som egentlige Guldmonter, medens de nævnte Kreditmidler væsentlig kun benyttes indenfor de egentlige Handlendes Kreds og navnlig i den større Handelsomsætning, og at de desforuden i Almindelighed hver især kun iværksætte en eller nogle faa Omsætninger, hvorimod Stats- og Banksedlerne ligesom Mønterne uafslædig gaa fra Haand til Haand og saaledes i Løbet af et Aar iværksætte et overordentlig stort Antal Omsætninger. I modsat Fald vilde det ogsaa være ubegribeligt, at der ved Siden af kun ca. 400 Mill. Mk. i udækkede Banksedler kan opføres en Giro- og Checks-Omsætning af over 16 Milliarder for Rigsbanken alene, — hvad der ligeledes viser det Absurde i at sammenregne disse to Faktorer som ganske sideordnede og ensbetydende. Thi de 16 Milliarder angive den hele Omsætning ved Hjælp af

Girokonto, medens den ved Hjælp af de 400 Millioner i Banksedler iværksatte Omsætning selvfølgelig er mange Gange større end dette Beløb og aldeles ikke er angivet derved.

Som Exempel paa, at Forfatteren stundom endog udtaler det Modsatte af almindelig anerkendte økonomiske Sætninger, skal jeg dernæst anføre følgende Udtalelse, der allerede i og for sig tilstrækkeligt godtgør det Forfejlede i den hele Undersøgelse. Til Forklaring af det Fænomen, at der fra 1873 til 1884 er foregaaet et Prisfald. »saa stort, som næppe tidligere noget saa kort Tidsrum har kunnet opvise«, maa det, siger Forf., »konstateres, hvilke Varer der ere blevne billigere og om Aarsagerne hertil kan paavises at være paa Varernes Side. Er dette sidste Tilfældet, saa kan der ikke være Tale om en Forandring af Pengenes Værdi.« Forf. overser herved fuldstændigt, at Værdi efter Ordets almindeligt anerkendte Betydning er Udtrykket for et Forhold imellem to Genstande, her imellem Pengene og Varerne, og at følgelig en Forandring i dette Forhold eo ipso berører begge Genstande. Naar Varerne synke i Pris, saa er med det Samme Pengenes Købeevne eller Værdi stegen. Naar det altsaa betragtes som notorisk, at der har fundet et almindeligt og stærkt Prislefald Sted, saa har man dermed erkendt, at Pengene have faaet en anden Værdi end tidligere, og det er ligefrem meningsløst at spørge, om det er Varerne eller Pengene, som have forandret Værdi, — thi i samme Øjeblik som Varernes Pris er bleven mindre, er Pengenes Værdi bleven større. Noget helt Andet er det, at der kan spørges, om Grunden til Værdiforholdets Forandring maa søges i en For-

andring af Udbudet af den ene eller den anden Faktor eller muligvis i en Forandring af dem begge; men selv om Forandringen helt og holdent maa siges at være foregaaet med den ene Faktor (in casu, som det paa-
staas, Varerne), er det klart, at Værdien kun er bleven en anden, fordi den anden Faktor ikke har forandret sig i samme Retning og Omfang, og at Værdien vilde være forbleven uforandret, dersom dette var sket. Og det er netop i denne Forstand, at der tales om »Guld-
mangel«. Vi, der mene, at det er Guldangel — eller rettere: en utilstrækkelig Forøgelse af Pengemængden, Sedler og Guld tilsammentagne —, som er Hovedaarsag til Prisfaldet, gøre netop gældende, at der overfor den notorisk stedfundne overordentlig stærke Forøgelse af Vareudbudet maatte finde en betydelig Forøgelse af Pengemængden Sted, dersom det tidligere Prisniveau skulde kunne holde sig, hvorhos vi mene, at der i Stedet herfor har fundet en Indskrænkning af Seddelmængden, og kun en tvivlsom, og i hvert Fald ringe, Forøgelse af Guldcirkulationen Sted. Vor i sig selv saa logisk ubestridelige Paastand tjener i Virkeligheden de af Dr. Kral samlede statistiske Data til at bekræfte, — og det vidner kun om en forudfattet Mening saa vel som om Mangel paa rigtig økonomisk Opfattelse, naar han har troet at kunne faa det modsatte Resultat ud af disse Data.

Det er dog navnlig i selve Hovedbegrebet: Pengebehovet (der Geldbedarf), at nysnævnte Mangel viser sig og bevirker, at hele Undersøgelsens Formaal stilles skævt og at den selv derved bliver forfejlet. Forf. fremhæver meget rigtigt, at den stigende Udvikling, den voxende Befolkning, den tiltagende Velstand m. v.

kræver forøgede Omsætningsmidler, og han paapeger i sit første Hovedafsnit alle de Momenter, som i saa Henseende komme i Betragtning og tilstede en statistisk Udmaaling: Befolkningens Tilvæxt, dens Fordeling imellem By og Land, Kapitaldannelsen, Nationalindkomsten, Samfærdselen og Varetransporten, Udviklingen af Jernbaner, Handelsflaader, Telegraf- og Postvæsen. Hele dette Afsnit, der er udarbejdet i Overensstemmelse med den af Dr. Neumann-Spallart anviste Methode, fortjener Opmærksomhed, og vi skulle ret strax gengive nogle af dets Hovedresultater. Men Forf. begaar den store Fejl at blive staaende ved de ovennævnte Momenter, — der dels kun ere Maalestok for den ene Side af Omsætningen, Efterspørgselen, dels kun indirekte berøre den anden Side af Omsætningen, idet de delvis belyse Varebevægelsen —, men derimod helt forbigaar selve de producerede Varemængder og saaledes udelader af Betragtningen den vigtigste Faktor af alle, den egentlige Maalestok for »Pengebehovet»: Vareudbudet. Han tror, at man kan bestemme Pengebehovet uafhængigt heraf. M. a. O.: han tror, at man ved Bestemmelsen af Pengebehovet kan se helt bort fra det givne Prisniveau. Men hermed falder den hele Undersøgelse i Virkeligheden til Jorden. Thi saa meget er sikkert, at der umulig lader sig angive nogen Størrelse for Pengebehovet, naar man ser bort fra Priserne. Der er ikke Spor af Tvivl om, at hele den nuværende Omsætning ogsaa kunde besørges med det halve af den nu eksisterende Pengemængde. Virkningen vilde ganske simpelt kun blive den, at vi kom ned paa samme Prisniveau, som vore Bedste- eller Oldeforældre levede med. Skal der være nogen fornuftig Mening i at op-

stille et bestemt »Pengebehov«, kan det kun være under den Forudsætning, at det gælder om at opretholde et vist Prisniveau uforandret. Anser man dette for ligegyldigt, saa bliver det ogsaa saa godt som uden Betydning, om Pengemængden er voxet i et til Befolkningens Tilvæxt og Samfærdselsmidlernes Udvikling svarende Forhold eller ej. Ganske vist er der et vist Minimum af Omsætningsmidler, som udkræves, for at den daglige Handel og Vandel kan gaa let og uhindret for sig; men Pengemængden var i 1871, som Forf. tager til Udgangspunkt, utvivlsomt saa højt oppe over dette Minimum, at man meget godt i lange Tider og selv med en ret raskt voxende Befolkning kunde nøjes dermed, dersom det blot gjaldt om at faa Omsætningerne til at gaa deres daglige Gang, medens selve Priserne, hvortil der købtes eller solgtes, vare ligegyldige. Anerkender man derimod, at dette sidste ingenlunde er Tilfældet, at det tværtimod over en overordentlig væsentlig Indflydelse paa den hele Udvikling og er af afgørende Betydning for Mangfoldiges Interesser, ja Velstand og Velfærd, om der finder en jævn, stadig Prisopgang eller det Modsatte Sted, og at en fast og sikker økonomisk Udvikling allerbedst bygges paa et fast og lidet foranderligt Prisniveau (— hvad der selvfølgelig ikke udelukker Prissvingninger for de enkelte Varers Vedkommende —), saa maa man eo ipso erkende, at Pengebehovet netop er den Pengemængde, som under forandrede Forhold udkræves for at bevare det bestaaende Prisniveau saa uforandret som muligt. Og i saa Fald maa man da endvidere erkende, at Pengeforsyningen ikke har svaret til Pengebehovet, naar det paa Grund af Pro-

duktionens Udvidelse og Samfærdselsmidlernes Forbedring stærkt forøgede Vareudbud fremkalder en igennem en Aarrække fortsat, stadig Prisnedgang. Naar derfor Dr. Kral selv begynder med at anerkende en saadan Prisnedgang, der endog betegnes som et Prisfald, hvortil intet andet Tiaar kender Magen, saa har han dermed paa Forhaand godtgjort, at Pengeforsyningen ikke har svaret til Pengebehovet i dette Ords rette og eneste fornuftige Betydning.

En kort Gengivelse af Hovedindholdet af hvert af Skriftets tre Hovedafsnit vil nu yderligere vise, baade at Forholdet har været saaledes som her angivet, og at det kun er en urigtig Benyttelse af det i sig selv gode statistiske Materiale, der har kunnet føre til de af Forf. opstillede Resultater.

I første Afsnit gennemgaar Forf., som alt berørt, den i Aarene 1871—84 stedfundne Udvikling i Befolkningen, Samfærdselsmidlerne m. m. Hovedresultatet heraf vil fremgaa af følgende Uddrag af en af Dr. Kral udarbejdet Tabel over »Faktorerne i Pengebehovet« i Tyskland, i hvilken de i 1871 — eller, hvor Oplysninger savnes fra dette Aar, 1872 — for Haanden værende Tilstande tages til Udgangspunkt og betegnes med Tallet 100. saa at de for hvert af de følgende Aar opførte Tal angive Tilvæksten procentvis i Forhold til Udgangspunktet. Tabellen omfatter hvert Aar i Aarrækken 1871—84; her gengives Tallene (med Udeladelse af Decimaler) henholdsvis for 1871 eller 1872 som Udgangspunkt = 100 og dernæst Tallene for 1874, 1879 og 1884, hvorved Udviklingen skarpere markeres.

	1871(1872)	1874	1879	1884
Folketal	100	102	108	112
Købstadbefolkning	100	112	137	140 (?)
Nationalindkomst	— 100	105	116	130 (?)
Jernbanernes Anlægskap..	100	143	200	223
Jernbanernes Længde	100	118	155	171
Personfrekvens paa Jernb.	100	116	122	153
Godstransport paa Jernb. .	100	141	166	217
Godstransport pr. Post...	— 100	125	164	214
Godstransport pr. Skibsfart	100	152	172	244
Ind- og udgaaende Skibes Drægtighed	100	136	152	210
Udenrigsk Omsætn. efter Mængde	— 100	116	137	157
Poststationer	— 100	108	122	205
Indgaaende Breve	— 100	123	158	216
Telegraflinjernes Længde. —	100	113	177	211
Telegrafstationer	.. 100	211	394	520
Indgaaende Telegrammer. —	100	110	127	161

De her anførte Tal give et ganske godt Billede af den i den omhandlede Periode stedfundne meget betydelige Udvikling paa alle de her berørte Omraader. En egentlig Sammenregning af disse Tal og et derpaa ligefrem bygget Gennemsnitstal for Udviklingen lader sig efter de paagældende Forholds forskellige Natur næppe opstille. Men Dr. Kral mener dog, at man efter de anførte Tal tør anslaa Stigningen i »Trafiken« (Steigerung des Verkehrs) til omtr. 80—90 pCt. Pengebehovet er imidlertid efter hans Mening ikke steget i samme Grad, idet paa den ene Side den stærke Forøgelse af Varetransporten overvejende skyldes de i Forhold til Volumen mindre værdifulde Varer (t. Ex. Stenkul) og paa den anden Side Mellemandelen formentlig er aftagen endel. Under Hensyn hertil anslaar han Stigningen i Pengebehovet til 45 à 50 pCt.

I det næste Afsnit undersøges det da, hvorvidt

Pengeforsyningen har fyldestgjort dette Behov. Her er det, at den før berørte urigtige Gruppering af Omsætningsmidlerne i Kreditmidler, hvortil udækkede Banksedler og Reichskassenscheine henføres, og Penge, hvortil kun Mønter og Barrer henregnes, spiller en ret betydelig Rolle, idet den lader Pengeforøgelsen synes langt betydeligere, end den virkelig har været. Men Hovedrolen spiller dog den Maade, hvorpaa Forf. opererer med Kreditmidlerne. Han paapeger, at »Kreditens Funktion har udviklet sig langt mere intensivt end Trafiken (der Verkehr)« og hævder, at »hermed er Spørgsmaalet om Pengebehovet egentlig allerede afgjort; efter vor Formening havde det ikke været nødvendigt at forøge Pengemængden fra 1871—84 med en eneste Reichsmark, thi Trafikstigningen er, som vi har vist, mere end fuldt ud bleven tilfredsstillet ved Uddannelsen af Kreditomsætningen«.

Denne Paastand er nu imidlertid dels ganske ubevislig, dels hviler den paa en fuldstændig Miskendelse af Kreditens Funktioner. Den er ubevislig, fordi Forf. helt har udeladt én Faktor, som her er af den største Betydning, nemlig Udviklingen af den Handelsomsætning, som væsentlig benytter Krediten. Til at udmaale den statistisk savnes ethvert andet Middel end netop selve Brugen af Kreditmidler. Forf. gør gældende, at Mellemandelen er bleven indskrænket og at der i Nutiden er en Tendents til at bringe Konsumenterne i en mere direkte Forbindelse med Producenterne. Men faktisk er denne Tendents næppe bleven realiseret i stort Omfang; Mellemandlernes, Detailhandlernes, Tal er i hvert Fald næppe synderlig formindsket. Men selv om dette var Tilfældet, forhindrer det ikke, at

Varerne fremdeles blive Genstand for den samme, ja en større, Række Omsætninger, idet de nemlig i engros-Handelen gaa saa meget oftere fra Haand til Haand, hvad der navnlig altid vil ske i Spekulationsperioder. Netop selve Udviklingen af Giro- og Check-Trafiken letter dette i betydelig Grad. Dertil kommer, at denne Trafik jo dog aabenbart ikke har afløst en Pengeomsætning af samme Omfang. Der kan ingen Tvivl være om, at en meget stor Del af den Omsætning, som nu foregaar i Rigsbankens Bøger ved Overførelse fra en Konto til en anden, tidligere foregik i de Handlendes egne Bøger som Mellemregning og altsaa heller ikke krævede Penge undtagen for et mindre Salderingsbeløb. Rigsbanken er simpelthen indtraadt som et Mellemlid, der letter denne Mellemregnings-Omsætning. Forholdt det sig ikke saaledes, vilde det være aldeles ubegribeligt, at Etableringen af Clearinghouse-Systemet strax det første Aar kunde udvise en Omsætning af 12,130 Mill. Rmk. Skulde hele dette Beløb virkelig tidligere være bleven betalt kontant med Penge? Det kan man dog næppe tro. Det er næppe en helt ny Kreditomsætning, der her kommer frem, men for en stor Del kun en ny og fuldkomnere Form for en alt eksisterende Kreditomsætning.

Derhos har Forf. aldeles intet Hensyn taget til, at der samtidig med denne Udvikling af Kreditmidlerne er foregaaet en lignende Udvikling med en Klasse af Omsætningen, som han helt lader ude af Betragtning, nemlig Omsætningen af Værdipapirer og Børseffekter paa den ene Side og Omsætningen af faste Ejendomme paa den anden Side. Den enorme Forøgelse af Aktiekapitalen i Tyskland har jo fremkaldt en uhyre Børsomsæt-

ning, og derhos ere faste Ejendomme i dette Tidsrum blevene langt mere »mobile« og Genstand for en Række af Spekulationsomsætninger, der løbe op til enorme Beløb. Et af to: enten indgaa alle disse Omsætninger i den ny Giro- og Check-Omsætning og tage deres meget væsentlige Del deraf — eller ogsaa have de lagt Beslag paa en Pengemængde, der næppe kan have været synderlig mindre end den, som er bleven frigjort fra egentlige Handelsomsætninger ved Benyttelsen af Girosystemet.

Thi dette er til Syvende og sidst det Spørgsmaal, hvorpaa det her kommer an: hvor stor en Pengemængde kan ved Anvendelsen af dette System antages at være bleven frigjort og altsaa være kommen til Anvendelse paa andre Omsætningsomraader, d. v. s. i den Omsætning, som i sidste Instans er den egentlig prisbestemmende, Omsætningen til Konsum.

Her ere de store Tal, som Giroomsætningen udviser, vel skikkede til at blænde. Hvad har det at sige, om ogsaa Seddelmængden skulde være formindsket med f. Ex. 100 Mill. Rmk., naar der til samme Tid er opkommet en Kreditomsætning ved Hjælp af et nyt Kreditmiddel til et samlet Beløb af over 16,000 Mill. Rmk.? Jo, overmaade meget! Thi det maa jo erindres, at denne Kreditomsætning angiver hele det Beløb, som i Aarets Løb er bleven omsat paa Giro. Derimod knytter der sig til hver Bankseddel en Række af Omsætninger i Aarets Løb, saa at Seddelmængden maa multipliceres med et ikke ganske lille Tal, for at man deri skal have Udtrykket for den stedfundne Omsætning. Dersom hint Beløb af 16,000 Mill. Rmk. skulde været omsat ved Hjælp af Banksedler, vilde, saafremt

hver Bankseddel kun én Gang hver anden Dag skiftede Haand, et Beløb af ca. 100 Mill. Rmk. i Sedler netop have været tilstrækkeligt til at besørge den hele Omsætning!

Overfor den af Forf. saa stærkt fremhævede Udvikling af Girosystemet og den derved formentlig indvundne Besparelse af Penge har det derfor sin store Interesse at se, at der i de andre »Kreditmidler« i Forf.s Betydning af Ordet, Kreditmidler, der have en ganske anden Omløbshastighed og derfor repræsentere en mange Gange større Omsætning, end deres Beløb angiver, har fundet en Indskrænkning og Nedgang Sted. Dette gælder ikke blot om Banksedler og Reichskassenscheine, der efter vor Formening ubetinget bør sammenstilles med Mønter og derfor henføres under »Pengeforsyningen«, men ogsaa om det Kreditmiddel, der kommer Banksedlen nærmest og ligeledes har et — om end langt mere begrænset — Omløb, der væsentlig forhøjer dets repræsentative Betydning, nemlig Vexlen. De tyske Seddelbankers Vexelportefeuille, — der efter Dr. Krals Mening »i det Hele og Store gengiver Gangen i hele Vexeltrafiken« —, udgjorde:

1871.....	678	Mill. Rmk.	
1872—73 gens. .	946	-	- (940—52)
1874—75 gens. .	833	-	- (830—37)
1876.....	725	-	-
1877—80 gens. .	649	-	- (612—85)
1881—83 gens. .	734	-	- (715—46)
1884.....	794	-	-

Sammenholdes Aarene 1881—84 med 1872—73 eller blot med 1874—75, vil det ses, at dette Kreditmiddel har tabt i Betydning som Omsætningsmiddel, og

at altsaa en Del af Giro-Omsætningen tør antages simpelthen at være traadt i Stedet for Vexelomsætning. Da Vexelportefeullen vel tør antages at blive fornyet omtrent 4 Gange aarlig, svarer den fra 1872—73 til 1884 stedfundne Tilbagegang til en Nedgang i det aarlige Beløb af Vexler af ca. 600 Mill. Mk., og for saa vidt den enkelte Vexel tjener til at besørge mere end én Omsætning, maa dette Beløb forøges i samme Forhold.

Tages alt det Anførte i Betragtning, maa det ganske sikkert siges at være meget tvivlsomt, om den stedfundne Udvikling af Kreditmidlerne i Tyskland virkelig i noget større Omfang har frigjort egentlige Penge, saaledes at der ad denne Vej har fundet en Tilgang Sted til det Pengebeløb, som anvendes til Omsætning udenfor den egentlige Storhandels Omsætningsomraade, altsaa særlig til Konsumenternes Køb af Varer, som er det, der i sidste Instans som den egentlige og endelige Efterspørgsel efter Varer bestemmer disses definitive Pris. Men dersom dette ikke kan paavises at være Tilfældet, saa maa efter Dr. Kral's egen Eftervisning i det første Afsnit Pengemængden være bleven forøget med 45—50 pCt. for at svare til »Pengebehovet«. Hvorvidt har nu dette været Tilfældet?

Saaledes som Dr. Kral opstiller Tallene, maa Spørgsmaalet besvares bekræftende. Han paaviser efter de bedste Auctoriteter, at der i 1871 kun eksisterede i Guld- og Sølvmonet imellem 1580 og 1752 Mill. Rmk. (deres Angivelser variere imellem disse Tal), medens der i 1885 eksisterede imellem 2504 og 2796 Mill. Rmk. Der er altsaa i hvert Fald en Forøgelse af godt 50 pCt.

Herved er nu imidlertid Adskilligt at bemærke. For det Første er i det anførte Maximum af 2796 Mill. indbefattet den i Spandau henliggende Krigsskat af 120 Mill. Mk., der jo ikke har mere Betydning for Omsætningen, end om den var nedgravet i Jorden. Hvorvidt det Samme gælder om de i Hovedtabellen opførte Beløb, hvorefter Guld- og Sølvmonternes Beløb i 1884 angives til 2663 Mill. Rmk., kan ikke ses. Derimod maa i hvert Fald, som af Dr. Kral selv fremhævet, fra dette Tal drages et Beløb af ca. 110 Mill. Rmk., der formentlig efterhaanden er medgaaet til Brug i Industrien. Beløbet maa saaledes idetmindste reduceres til 2550 Mill. i 1884, hvad der ogsaa bedre stemmer med Soetbeers Beregninger, der kun opgiver 2504 Mill. Paa den anden Side anslaaer Soetbeer Pengemængden i 1870 til 1752 Mill. Rmk., medens Dr. Kral kun regner 1580 Mill. Højere end til ca. 8 à 900 Mill. Rmk. kan Forøgelsen saaledes næppe anslaaes, medens Dr. Kral angiver den til ca. 1100 Mill.

Men hermed maa da endvidere nødvendig sammenholdes Beløbet af dels Statssedlerne (nu Reichskassenscheine), dels udækkede Banksedler, der begge fuldt ud fungere som Penge. Og begge Beløb ere aftagne, saa at Nedgangen i dem har maattet erstattes af Guld — Statssedlerne fra 183 til 144 Mill., de udækkede Banksedler fra 686 Mill. i 1872 til 386 Mill. i 1883 — tilsammen altsaa en Nedgang af ca. 340 Mill. Rmk. Herved reduceres da den paastaaede Forøgelse i Pengemængden meget betydeligt. Og et stort Spørgsmaal er det, om ikke selv den resterende Forøgelse maa yderligere reduceres derved, at der i Løbet af de senere Aar er gaaet en Del Guldmønt ud af Landet ved

Rejsende og paa anden Maade, som Statistiken ikke kan kontrollere — Noget, der har en ikke ringe Sandsynlighed for sig.*)

Hovedsagen er dog, at Dr. Kral overhovedet kun naar til den af ham paa pegede Forøgelse af Penge- mængden ved — temmelig vilkaarligt — at tage Aaret 1871 til Udgangspunkt for Sammenligningen. Thi hvad enten nu Forøgelsen maa anslaaes noget større eller noget mindre, saa er saa meget sikkert, at saa godt som den hele Forøgelse falder paa Aarene 1871— 72, og at der derefter næsten ingen For- øgelse har fundet Sted. Følgende Sammenstilling af de af Dr. Kral meddelte Tal (i Mill. Rmk., lidt af- rundede), blot med den Modifikation, at de af ham som medgaaede til industrielt Brug angivne 110 Mill. Rmk. ere fradragne med et lige Beløb for hvert Aar, samt med Tilføjelse af Soetbeers Opgørelse for 1885, vil til- strækkeligt vise dette:

Guld-og Sølvforraad.	Statssedler.	Udækk. Banksedler.	Tils.
1871..... ca. 1580	183	522	2285
1872..... - 1853	183	686	2722
1873..... - 2376	183	528	3087
1874..... - 2345	183	572	<u>3100</u>
1881..... - 2256	152	461	2869
1882..... - 2258	148	391	2797
1883..... - 2452	144	386	2982
1884..... - 2553	144	459	3156
1885..... - 2504	144	ca. 360	<u>3008</u>

*) Ifølge Neumann-Spallart anslaaes Beløbet af de til Udlandet exporterede og der indsmeltede Guldmonter til 161 Mill. Rmk. Hvorvidt dette Beløb er fradraget i de af Dr. Kral an- førte Tal, kan ikke ses, men det synes ikke at være Tilfældet, idet han for Udgangen af 1884 angiver Guldmonterforraadet ca. 250 Mill. Rmk. større end N.-Sp. for Udg. af 1885.

Det vil ses, at den samlede Pengemængde i 1884—85 var paa det nærmeste ganske den samme som i 1874*). Og for saa vidt der i 1884 viser sig en ikke saa lille Forøgelse imod 1882, bliver det et Spørgsmaal, hvorfra Dr. Kral har dette Beløb af ca. 300 Mill. Rmk., thi den samlede Udmøntning har i disse Aar knap udgjort 150 Mill. Rmk., og det er endda et Spørgsmaal, om Tyskland har beholdt hele dette Beløb. Man tør derfor roligt gaa ud fra, at Pengemængden i Tyskland i 1884 ikke var større, end den var allerede i 1874, saa at der i dette Tiaar til Trods for det voxende »Pengebehov« ingen Forøgelse af Pengeforsyningen har fundet Sted.**). At henvise til, at der i Forhold til 1871 har fundet al den Forøgelse Sted, som der i et Tidsrum af 14 Aar kunde være Trang til, og at Prisnedgangen i 1874—84 kun var en naturlig Reaktion imod den altfor hurtige Prisstigning i 1871—74, betyder selvfølgelig intet; thi om den stærke Forøgelse af Pengemængden i 1871—73 nok saa meget var en Fejl, der burde have været undgaaet, saa blev der saa langt fra raadet Bod herpaa ved den paafølgende Formindsk-

*) Det synes noget tilfældigt, at de udækkede Banksedlers Mængde i Decbr. 1884 var endel større end ellers i Aarene 1882—85; i Decbr. 1885 var Beløbet atter gaaet ned til ca. 360. Dertil kommer, at Guld- og Sølvforraadet i 1884, efter det ovenfor Anførte, synes at være anslaaet 50 Mill. Rmk. for højt.

**) Det maa ikke tabes af Sigte, at de foranstaaende Opgørelser kun gælde Tyskland. Fæstes Blikket paa hele den vestlige Kulturverden (Evropa og Amerika), har der ifølge Neumann-Spallart særlig i Aarene 1883—85 fundet en meget betydelig Nedgang i Omsætningsmidler Sted, nemlig fra 30,100 Mill. i 1883 til 26,607 Mill. Rmk. i 1885 — altsaa en Nedgang af ca. 11½ pCt. i 2 Aar. At der i disse to Aar har fundet et yderligere og ret betydeligt Prisfald Sted, er notorisk.

else af Pengemængden, at derved tværtimod fremkaldtes nye og langt større Kalamiteter. Selv om man nok saa meget vil betegne Priserne i 1873—74 som opskruede og »unaturlige«, saa vare de nu engang det i Øjeblikket givne Prisniveau, fra hvilket der nødvendig maatte gaas ud som det objektivt givne Grundlag.

I det tredje Hovedafsnit søger Dr. Kral at paavise, at Prisfaldet for hver enkelt Vare ganske naturlig er Resultatet af en forøget Produktion og et dermed følgende større Udbud. Herved skulle vi ikke opholde os videre. Det er jo klart, at naar man, som vi, mener, at Prisfaldet skyldes den Omstændighed, at der overfor et stærkt forøget Vare-Udbud ikke har fundet nogen Forøgelse af Pengesudbudet Sted, saa udelukker dette ikke, at Prisfaldet har været særlig betydeligt for de Varer, hvis Udbud er forøget forholdsvis mest, og at den samlede Forøgelse af Udbuddet selvfølgelig maa kunne eftervises i et forøget Udbud af mange enkelte Varer. Men hvad Dr. Kral skulde bevise, naar han vil godtgøre, at Prisfaldet ikke skyldes nogen fælles, almenvirkende Aarsag, men derimod hver enkelt Vares egen Produktionsbevægelse, det maatte være, at Prisbevægelsen netop følger — i hvert Fald i Retning, om ikke i Intensitet — med denne Bevægelse. Men dette er langt fra Tilfældet. Et Par Tal, hentede fra Dr. Krals egne Tabeller, vil vise dette. Vi sammenstille for Hvede, Rug og Byg det opgivne samlede Verdens-Udbytte af efternævnte Aars Høst i Million Hektolitre (for 1882 findes ingen Angivelse) med den procentvise Prisbevægelse (ø: i Forhold til 1871 = 100):

		1881	1883	1884
Hvede	Høstudbytte	811	733	806
	Prisbevægelse ...	91	77	70
Rug	Høstudbytte	421	407	462
	Prisbevægelse ...	105	77	74
Byg	Høstudbytte	295	287	297
	Prisbevægelse ...	113	94	88

Disse Tal forklare aldeles ikke hinanden. Man forstaar i alt Fald vanskeligt, hvorfor en Formindskelse af Hvedehøsten fra 1881 til 1883 med henved 10 pCt. bringer Prisen til at falde ca. 15 pCt. — og en lignende Betragtning gør sig gældende med Hensyn til Rug og Byg. Og endnu vanskeligere bliver det, naar man ikke vil anerkende en Forandring i selve Pengenes Værdi, at faa Mening i efterstaaende Tal:

	1871—80	1875—84
Gennemsnitshøst af Rug	456 Mill. Hekt.	423 Mill. Hekt.
Gennemsnitspris for Rug ...	90,85	86,76

Kun naar man anerkender, at der har fundet en ved den hele samlede Produktions Udvidelse fremkaldt Stigning i den uforandrede Pengemængdes Værdi Sted, faa disse Tal en naturlig Forklaring.

Til de foranstaaende, ved Dr. Krals Skrift foranledigede, Bemærkninger om Pengebehov og Pengeforsyning giver det nærværende Øjeblik Anledning til at føje et Par Bemærkninger med Hensyn til den oftere imod Paastanden om en »Guldmangel« fremsatte Indvending, at Bankernes hele Stilling og den

lavere Diskonto tvært imod godtgør, at der er »Guld nok«.

Jeg har alt tidligere overfor denne Indvending gjort gældende, at der her foreligger en Forvexling af »Penge« og »Kapital«, og at den lave Rente hidrører fra en Overflodighed af opsparede Kapitaler, efter hvilke der tilmed i lang Tid kun har været svag Efterspørgsel. Uden at benægte Rigtigheden heraf er det atter blevet indvendt, at dog den egentlige Bankdiskonto — og særlig den af Bank of England satte — i høj Grad beror paa og er afhængig af netop den i Bankerne beroende Guldsmængde, og at den Omstændighed, at Diskontoen, særlig i England, i de senere Aar har været baade lav og mere stabil end tidligere, er Bevis for, at Bankerne langt fra føle nogen »Guldsmangel«. Jeg har — og, som jeg vedblivende tror, med Føje — herimod gjort gældende (se »Nationaløkonomisk Tidsskrift« for 1886 S. 444--47), at den i 1871—78 stedfindende hyppige Diskontoforandring havde en væsentlig Grund i den almindelige Overgang til Guldfoden og den derved fremkaldte »Kamp om Guldet« imellem de ledende Banker, hvorimod disse siden 1880, da der i hele Nordevropa saa godt som ingen Udmøntning har fundet Sted, kun have haft at værges sig imod de af de ordinære Omsætningsforhold flydende Krav.

Rigtigheden heraf synes bekræftet ved den større Uro, som i Løbet af det sidste Aar har vist sig i den engelske Diskonto. Thi i den senere Tid har med voxende Styrke en til 70'ernes Begær efter Guld til Udmøntning svarende Efterspørgsel gjort sig gældende, nemlig fra Amerikas Side, og tilsvarende Virkninger begynde da ogsaa at vise sig. Denne Efterspørgsel

efter Guld fra Amerika har en tredobbelt Grund. Først
 maa i al Almindelighed Amerikas strænge Beskyttelses-
 system med næsten prohibitive Toldsatser for industrielle
 Frembringelser naturlig bevirke, at det overfor en stærkt
 stigende Udførsel af Raaprodukter og særlig Land-
 brugsfrembringelser fra Amerika bliver nødvendigt for
 Evropa, som ikke kan betale disse fuldt ud med Indu-
 strifrembringelser, at betale en Del med Guld. Imid-
 lertid vilde dette ikke kunne vedblive i Længden uden
 at drive Priserne i Amerika saaledes op, at en Sving-
 ning maatte indtræde i Forholdet imellem Ind- og Ud-
 førsel, medmindre der i Amerika selv havdes en stedse
 stigende Trang til mere Guld. Men dette er netop
 Tilfældet — og det atter af en dobbelt Grund. Dels
 udgaar nemlig den stigende Produktion af Landbrugs-
 frembringelser fra den tiltagende Opdyrkning og Be-
 byggelse af »the far West« — og selve denne Bebyg-
 gelse kræver da en stedse større Mængde Omsætnings-
 midler og først og fremmest Guld. »The far West«
 spiller for Tiden en lignende Rolle som tidligere Ori-
 enten: det kræver kontant Betaling med rede Penge —
 og det giver ikke de engang modtagne Penge fra sig
 igen. Dels er endelig en lignende Trang til Guld be-
 gyndt at opkomme ogsaa i Amerikas østlige Stater,
 fordi den stadige Afbetaling af Statsgælden ved Ind-
 dragning af Statsobligationer berøver Bankerne den
 Basis, hvorpaa de tidligere have kunnet udstede Sedler,
 og tvinger dem til at give disse en Basis af Guld eller,
 hvad der kommer ud paa det samme, af Statskassens
 Guld-Certifikater. Fra 1882—85 er Seddelmængden i
 de forenede Stater aftagen med ca. 200 Mill. Dollars
 — og samtidig have Bankerne maattet forøge deres

Beholdning af Guld med ca. 300 Mill. Dollars. Og Indløsningen eller Opkøbet af Statsobligationer fortsættes stadig — indtil den standser af Mangel paa Materiale. Overfor dette stigende Behov af Guld strækker i de senere Aar Amerikas egen Guldproduktion ikke længer til, og fra Tid til anden gør derfor Begæret efter Guld fra Amerika sig føleligt gældende i Evropa og bevirker et Tryk paa det europæiske Pengemarked, som tilstrækkeligt viser, at dettes Guldbeholdninger langtfræere — eller i de senere Aar have været — rigelige.

I Slutningen af 1886 blev der saaledes trukket Guld i større Omfang til Amerika, og »The Economist« — der hører til dem, som ikke have villet anerkende »Guldmangel« som Aarsag til Prisfaldet — fremhævede da i sit Numer for 1. Januar d. A., at »vi maa gaa næsten tyve Aar tilbage i Tiden — til 1868 — for paa denne Tid af Aaret at finde en saa ringe Guldbeholdning i Bank of England som nu.« Men Guldbeholdningen var dog kun ca. 1 Mill. Pd. St. mindre, end den var ved Udgangen af de fem foregaaende Aar; og i alle disse Aar har altsaa (som ogsaa tidligere fremhævet af mig, se Tidsskriftet f. 1886 S. 447) Bank of England saa langt fra haft »Guld nok« at opvise, at dens Beholdning tvært imod har været meget knap og kun været tilstrækkelig, fordi der ingen synderlig Efterspørgsel var. Men at det samme gælder om de andre europæiske Banker, fremgaar af de Bemærkninger, hvormed »Economist« ledsager det fremhævede Faktum. »Det er nødvendigt,« siger det, »at Banken forøger sin Beholdning; men den vil møde mere end almindelig Vanskelighed ved at gøre dette, fordi Avstralien for Tiden intet Guld har at undvære,

det er tvivlsomt, om de forenede Stater har synderligt at undvære til os, og Bankerne i Frankrig, Tyskland og Italien holde alle grumme stærkt paa deres Metal« (»are all keeping a very tight hold of the metal«).« Det gentages atter og atter i Løbet af indeværende Aar, at, saasnart der kommer et extraordinært Begær efter Guld, maa Diskontoen sættes op. Og i det sidste Numer af »Economist« (for 10. Septbr. d. A.) meddeles det som Bevis paa, hvor uvilligt Banque de France er til at skille sig ved noget af sin Guldbeholdning, at den nu har forhøjet Præmien paa Guld fra 7 til 9 p. m. — d. v. s., at Præmien paa Guld nu er højere, end den var, imedens Banksedlerne under og efter den fransk-tyske Krig (1870—71) vare uindløselige. Et stærkere Bevis for, at der langt fra er »Guld nok« i Bankerne, kan næppe forlanges.

Aar gaar efter Aar, uden at det lykkes at faa Bugt med den paastaaede »Overproduktion« og uden at Priserne ville hæve sig igen. Og til Trods for Forsikringen om, at der er Guld nok i Bankerne, viser det sig nu, at disse ved det første virkelige Forsøg paa at tage Guld fra dem maa søge at værges sig herimod og værne om deres Metalbeholdning baade ved Diskontoforhøjelse og ved Guldpræmie, fordi disse Beholdninger netop kun ere tilstrækkelige til at repræsentere og eventuelt omsætte de betydelige Kapitalforraad, som ere blevne ophobede og for hvilke de store Bankdeposita ere et Udtryk. Den Erkendelse tør da maaske ventes efterhaanden at ville trænge igennem, at den saakaldte Overproduktion er et varigt og blivende Fænomen, det normale Udtryk for den forhøjede Pro-

duktionskraft, som skyldes forbedrede Maskiner og Metoder og forøgede Kapitalanlæg, — og at Bankerne vel paa Grund af de herved fremkomne store Kapitalforraad ere rige paa deponerede Kapitaler, der udbydes til en billig Rente, men ikke have noget Guld at undvære, naar de skulle kunne fyldestgøre deres Forpligtelser overfor disse Depositars Ejere. Er man først begyndt at blive klar herover, saa vil man ogsaa nok komme til at indse, at hine store Produktmasser kun kunne omsættes til lavere Priser, naar de skulle omsættes ved Hjælp af den samme Mængde Penge, som tidligere de mindre Varemængder, — at altsaa en stadig Prisnedgang maatte blive den naturlige Følge af, at man ikke overfor en saa notorisk og betydelig Forøgelse af Vareudbudet tillige fik en Forøgelse af Pengemængden — og da end mere, naar man paa en Tid, da Guldproduktionen kun var i Stand til netop at erstatte den stadige Afgang ved Slid og Udførsel til Lande udenfor den vestlige Kulturverden, i Steden for at udvide tværtimod indskrænkede Seddelmængden. Naar man vil kaste et Blik paa nedenstaaende Sammenstilling af paa den ene Side den udækkede Seddelmængde i de fem europæiske Stormagtslande og Amerikas forenede Stater (efter Neumann-Spallarts Opgørelse) og paa den anden Side Prisbevægelsen dels efter »Economist«s Opgørelser fra Aar til Aar for England (22 Varegrupper), dels efter Soetbeers Opgørelse for Tyskland (100 Varer):

				Prisbevægelse	
Seddelmængde.		Tilvæxt.		i England	i Tyskland
				(1845-50: 100)	(1847-50: 100)
1870	6245	Mill. Rmk.	} + 26,7 pCt.	122	122
1873	7914	-		134	138
1879	4856	-		100	116
1882	5574	-		111	122
1885	4148	-	÷ 25,5 -	92	108

— saa vil man vistnok komme til den Erkendelse, at der er en temmelig nøje Sammenhæng imellem Pengemængden og den almindelige Prisbevægelse. Naar dette først er gaaet op for tilstrækkeligt Mange og særligt for de ledende Seddelbankers Bestyrelser, saa vil man i alt Fald kunne imødesee en saadan Regulering af Seddelmængden, at man ikke selv ved at indskrænke Seddeludstedelsen paa en Tid, da der netop kræves forøgede Omsætningsmidler, hvis det givne Prisniveau skal oprettholdes, bidrager til at forøge det af det opkommende Misforhold imellem Omsætningsgenstande og Omsætningsmidler nødvendigt udspringende Prisfald.

Der er i de sidste Aar fra Tid til anden opdukset Forventninger om, at dette Prisfald nu var ifærd med at standse, og man har gentagne Gange hilst en opadgaaende Bevægelse for en eller nogle enkelte Varer som Tegn paa en almindelig Bedring i Forholdene. Men Forventningerne ere stadig efter kortere eller længere Tids Forløb blevene skuffede. I og for sig er der selvfølgelig Intet til Hinder for, at særlige Forhold bringe snart en, snart en anden Vare til at stige i Pris; men en almindeligere Opgang til et højere Prisniveau vil med de nuværende Produktionsforhold og det derved givne Vareudbud kun kunne ventes ved en Forøgelse af selve Pengemængden, hvad enten nu denne sker ved

Opdagelsen af nye Guldlejer eller derved, at man i større Omfang benytter Sølvskillemønter eller bruger Sølv — efter rigtigt Værdiforhold — som Dækning for en større Seddelmængde, eller man fortrøster sig til, at Omsætningen selv nok skal kunne bære en større Mængde af udækkede Sedler. Foreløbig vil man, da der ikke er synderlig Udsigt til nogen af Delene, gøre bedst i at betragte det nærværende lave Prisniveau som det indtil videre normale og indrette sin hele økonomiske Stilling efter dette givne Grundlag.

Den 20. Septbr. 1887.
